

hangsúlyoztam a szlovák szerzők cseh nyelvének szlovakizmusait. Az azonban kétségtelen tény, hogy az anyanyelvű irodalom Szlovákiában is a protestantizmussal kezdődően erősödött meg. Ez a protestantizmus viszont sajnos nem adott a szlovákoknak saját anyanyelvű bibliafordítást és énekeskönyvet. Köztudomású, hogy a szlovák irodalmi nyelv a régiségben a králici biblia és *Cythara Sanctorum* nyelve volt, lényegében a huszita gyökerű *bibličina*. Ettől tudatosan eltérni, szlovakizálni először a nagyszombati jezsuiták kezdtek, mivel a protestáns *bibličina* nemkívánatos jelenség volt az ő szemükben.

Nagy szerencsénk a szlovákoknak, hogy szláv anyanyelvük oly közel áll például a cseh rokonnyelvhez, hogy eképpen egy régi és gazdag irodalmi kultúrát is a magukénak mondhatnak, a rokon cseh literatúrát. A magyarnak ilyen közeli nyelvrokona nincs, a magyar alapján egyetlen finnugor nyelvet sem lehet megérteni. Másfelől a szlovákok kárát látták annak, hogy a szlováknyelvűség vagy a csehnyelvűség náluk gyakran vallásfelekezeti vagy politikai ügy volt. Csak a XIX. század nagy szlovák irodalmi nyelvalkotó egyéniségei, Bernolák és Štur tették visszafordíthatatlanul a szlovákokat a szlovákok irodalmi nyelvére. És még ezután is voltak korszakok, amikor alkotásukat veszély fenyegette.

Nehéz dolog tehát a szlovákok irodalmi örökségével foglalkozni. Egyidejűleg kellene szlavistának, hungarológusnak, a neolatin irodalom értő ismerőjének és történésznek lennünk. Remélem, akad ilyen közöttünk.

Ujszászi Zsuzsanna

WATSON KIRKCONNELL KÖLCSEY-FORDÍTÁSAI

Európa XX. századi történelméből számunkra mindenekelőtt az a tanulság, hogy milyen korlátozott a történelmi szuverenitás lehetősége a kisebb országok számára. Egy-egy világméretű válság utáni helyzetben a kis nemzet sorsáról a nemzetközi politika, az európai erőviszonyok döntenek. Ezekben a döntésekben a stratégiai és gazdasági érdekek mellett politikai szerepet nyerhet jelentős közéleti, nemzetközi politikai személyiségek támogatása is. Ha az erőviszonyok olykor hátrányosan alakultak is Magyarország számára, ilyesfajta támogatást, pártfogást a magyar érdekek is kaptak. Magyarország értékeinek nemzetközi elismertetéséért mindig is igen sokat tettek a magyar művészet és irodalom külföldi támogatói: mecénások, kiadók, fordítók. Az 1930-as években ilyen közéleti jelentőségű volt Kanadában Watson Kirkconnell (1895–1977) magyar irodalmi vonatkozású tevékenysége.

Széles körű műveltségéről, a kultúra több területét és különböző tudományágakat érintő publicisztikai tevékenységéről, kiterjedt kulturális és közéleti kapcsolatairól önéletírásából kaphatunk képet. Kirkconnell professzor tanári működése megoszlik a klasszika filológia és az angol irodalom között. Görög–latin szakos diplomával, de botanikai és zoológiai írásokkal a természettudományok iránti érdeklődését bizonyítva, a winniepegi Wesley College angol tanszékén kezdi tanári pályáját 1922-ben. Tizenegy év után a klasszika filológia tanszék vezetője lesz, 1940-ben azonban a hamiltoni McMaster Egyetem angol tanszékére nevezik ki. 1948-tól 1964-ig a Nova Scotia-i Wolfville-ben az Acadia Egyetem rektora, és itt él visszavonulása után is, 1977-ben bekövetkezett haláláig.

Műveltsége sokoldalúságát szemlélteti, hogy oktatói tevékenysége, nyelvészeti és irodalmi munkái mellett aktívan foglalkozott zenével is. Ifjúkorában orgonán játszott és szólóénekesi pályára készült (amelyet csak egy betegség akadályozott meg 1920-ban), de rendszeresen énekelt mint kórustag, még középkori egyetemi tanárként is. Dalszövegeket írt és operalibréttót, s az operát *The Mod at Grand Pre* címmel) elő is adta az Acadia Egyetem operatársulata 1956-ban. Költői tehetségét önálló verseskötetei is tanúsítják.¹

¹ Első önálló kötetei: *The Tide of Life and Other Poems*. Ottawa, 1930; *Canada to Iceland*. Lindsay, 1930; *The Eternal Quest*. Winnipeg, 1933.

Először azonban fordítóként mutatkozott be, *European Elegies* c. kötetével (Ottawa, 1930). A száz költeményt tartalmazó antológiában az európai elégiaköltészetből válogat a fordító, személyes élmény hatására, ilyen módon állítva emléket — Tennyson *In Memoriam* ciklusához hasonlóan — ikerszerűlésben meghalt ifjú feleségének. A kötet széles körű sikert arat, hiszen összeállítója demokratikus keresztmetszetre törekedve a kisebb nyelvekből (ukrán, szlovák, román, litván, észt, szerb, finn és magyar, sőt még tovább lehetne sorolni) is fordít.

Érdeemes megismerkedni azzal a háttérrel, amelyből ez a fajta Európa-szemlélet származik. Kanada lakosságának mintegy egyötöde ma sem brit vagy francia származású, de a bevándorlók a beilleszkedés érdekében az angol vagy a francia kultúrához csatlakoztak. Az a város, ahol Kirkconnell tevékenykedett 1922-től 1940-ig, különösen sok nemzetiségű volt (ennek érzékeltetésére említi meg önéletrírázásában, hogy könyvesboltjában 1922-ben ötven különböző nyelven lehetett megvásárolni a Bibliát²). Winnipeget, Manitoba tartomány fővárosát a „Nyugat kapujának” is nevezik, mert az ország kelet-nyugati választóvonalára húzódott itt, és sok olyan telepest befogadott, akik eredetileg a nyugati megműveletlen területek, a préri meghódítására indultak. Az európai bevándorlókban maig erős az óhaza emléke, az anyakultúrával való kapcsolat. Különösen nagyszámú ukrán, lengyel, magyar és balti kivándorló telepedett le itt, akik megőrizték hazafias érzelmeket, s ápolják történelmi hagyományaikat. Kirkconnell baráti köréhez sok első generációs ukrán, lengyel és magyar tartozott, s ennek a polyglott, soknemzetiségű kulturális környezetnek is köszönhető, hogy a klasszika filológia és az angol irodalom professzora később izlandi, magyar, lengyel és ukrán költészeti antológiát készített, sőt nagyobb műveket, Miczkiewicz *Pan Tadeuszát*, Arany *Toldiját* és a *Buda halálát* is lefordította.

Az első kötet, az *European Elegies* széles körű pozitív visszhangja nyomán Louis Carrier montreali kiadó huszonnégy kötetről köt szerződést a fordítóval. Eszerint tizenkét éven át évi két, egyenként kétszáz oldalas, egységes szerkesztésű kötetet bocsátanak ki, amelyek egy-egy nemzeti költészet történeti antológiái lennének. A kötetek elején bevezető tanulmány, a versek előtt a költőt bemutató rövid ismertetés áll.³ A kiadó azonban tönkrement, és csak az izlandi kötet jelent meg.⁴ Szerencsére kéziratban ekkor a magyar antológia is készen volt már.

A magyar közösséggel Kirkconnell a Winnipegben megjelenő *Kanadai Magyar Újság* c. hetilap és az 1928-ban megnyílt Királyi Magyar Konzulátus révén találkozott. Baráti viszonyokká fejlődött személyes kapcsolatok húzódnak amögött, hogy az említett fordítói mammutvállalkozás második darabja a magyar antológia lett volna. Bácskai Payerle Béla, a *Kanadai Magyar Újság* Újvidékről származó szerkesztője ösztönözte és segítette Kirkconnell professzor munkáját nyersfordításokkal, a szövegek lektorálásával, és később a kiadás egészen gyakorlati feladataiban is közreműködött: az ügy iránti lelkesedésből maga szedte és nyomtatta a *Kanadai Magyar Újság* kiadványaként, *The Magyar Muse* címmel megjelent 228 oldalas magyar antológiát. Lord Rothermere, az angol sajtómágnás, aki más tekintetben is a magyar ügyek pártfogója volt, fedezte a papír költségeit — a magyar kormánytól 500 példányra érkezett megrendelés — és a winniepei magyar konzul, Schebeck József is anyagi támogatást ajánlott fel.⁵ Így tudott többféle erő közös összefogásával megjelenni 1933 januárjában a *The Magyar Muse*, a magyar költészet történeti antológiája,⁶ amelynek élén a fordító Magyarországhoz címzett, új esztendőt köszöntő ódája áll. A kötetet Herczeg Ferenc előszava és a fordítónak a magyar költészet történetét 1400-tól 1932-ig áttekintő tanulmánya vezeti be. Az antológia 71 költőt mutat be rövid jellemzés keretében, összesen 127 költeményt és 9 magyar népköltészeti alkotást. (Külön fejezetként

² Watson KIRKCONNELL, *A Slice of Canada. Memoirs*. Toronto, 1967. 259.

³ *I. m.* 60–61.

⁴ *North American Book of Iceland Verse*. New York, 1930.

⁵ KIRKCONNELL, *A Canadian Meets the Hungarians*. *Canadian-American Review of Hungarian Studies*, Vol. 1. No 1–2 (Spring and Fall 1974), 3.

⁶ *The Magyar Muse. An Anthology of Hungarian Poetry, 1400–1932*. Winnipeg, 1933.

csatlakozik a kötet végén az osztják és vogul népköltést reprezentáló függelék.) Minden jelentős költő szerepel egy-két költeménnyel, a legnagyobbak (Vörösmarty, Petőfi, Arany és Ady) költészetét több alkotás is bemutatja.

Kölcseyt a fordító nem említi tanulmányában, csak a versei elé írt rövid bemutatásában jellemzi, e bemutatás szerint a költő szárnyaló idealista volt, de a valóságot jól ismerő politikus is, akinél az ideál és realitás kontrasztja mély pesszimizmust váltott ki.⁷ Kölcsey politikai költészetét a *Himnusz* (*Magyar National Anthem*), szubjektív líráját pedig a *Vanitatum vanitas* képviseli.

A *Himnusz* fordítója számára különösen nehéz feladatot jelent — a tartalmi hűségen túl — a stilisztikai vonások átmentése: megőrizni a sajátosan nemzeti jellegű festői képek érzékletességét és a történelmi áttekintés tömörségét, ugyanekkor mindezek közérthetőségét is az idegen nyelven. Külön problémát jelent a trochaikus sorok magyaros lejtésének érzékeltetése.

A történelmi áttekintés földrajzi képeiben a nemzeti jelleget több tulajdonnév magyaros formája is őrzi a Kirkconnell-féle fordításban. A címben szereplő nemzetiségnév (*magyar*) a magyar bevándorlók révén vált közismertté Amerikában. A tulajdonnevek egy részének is megőrzi az eredeti alakját a fordító: *Tisza, Árpád, Bendegúz*. Mások angolos formában szerepelnek, de az eredeti költeményben is meglévő szókapcsolatok hű fordítása is biztosítja a földrajzi fogalmak közérthetőségét: *peaks of high Carpathian hills, the waves of Tisza, Cumanian cornfields, the vineyards of Tokay*.

A fordító igyekszik megőrizni a költemény eredeti zártságát, felismerve, hogy fenséges tömörsége a művészi hatás fontos összetevője. Sőt, Kölcsey szemléletét elsajátítva az angol nyelv kínálta sajátos lehetőségekkel élve, az egész költeményre jellemző vonásokat érvényesít ott is, ahol az eredetiben éppen kevésbé összetett a kifejezés.⁸ Ez a törekvés érzékelhető a következő sorban: „*Fate, of old, has rent him sore*” („*Balsors akit régen tép*”) — az angol szerkezet (*rent him sore*) az állapotot is képes felidézni, amelytől a balsors tépte nemzet szenved. *Sore* jelentése ‚fájdalmas, érzékeny’. Ehhez kapcsolódva a következő sor nem vig esztendőért, hanem gyógyulásért fohászkodik: „*May it bring now healing*” — ‚hozzon gyógyulást’. Az utolsó sor kéréssel zárja a versszakot: „*Even the future sealing*” — ‚tedd simává vagy egyenlővé, azaz a múlthoz arányosan szabd ki a jövő sorsot’. A *sealing* szó használata egy már köznyelvivé vált metaforára támaszkodik (*his fate is sealed* — ‚a sorsa meg van pecsételve’), de meg is haladja: a *sealing* szóalak szerepeltetése ‚sors’ értelemben költői szóhasználat. A fordításban a versszak utolsó négy sora így olyan könyörgést zár le, amelynek értelme, hogy a magyar nép elrendelt, mintegy megpecsételt sorsát *enyhítse* az isteni áldás.

Kirkconnell Himnusz-fordítása egy olyan antológiában kapott helyet, amelynek létrejöttében és szerkesztésében jelentős szerepe volt a fordító részéről Magyarország iránt Trianon miatt kialakult részvételnek.⁹ A fordító szubjektív indítékait nem lehet mind feltárni, mindenesetre bizonyos, hogy Kölcsey versének alaphangját sikerült Kirkconnellnek tisztán megőriznie. Nem a fordítói közelítésmód, hanem inkább a fordítási nehézségek számlájára írható, hogy az angol változat helyenként nem adja vissza az eredeti képek érzékletességét, s ezt a hiányt Kirkconnell csak más sorokban tudja kiegyenlíteni. Az „*Őseinket felhozád/Kárpát szent bércére*” sorok festői monumentalitása csak részben érvényesül: „*Peaks of high Carpathian hills/Thou didst give our sires*” — ‚a magas Kárpát hegység bércét adad őseinknek’. Éppen ilyen összevetésben válhat világhósszá, mennyire fontos eleme az

⁷ I. m. 60.

⁸ A Kirkconnell-féle fordításnak ez a sajátossága (a nyelvi tömörség megőrzése) egyedülálló a *Himnusz* más angol fordításaihoz képest, amelyek lazább mondatszerkesztést (mint a Loew-féle változat, in William N. LOEW, *Magyar Poetry*. New York, 1908), vagy eleve hosszabb sorokat tartalmaznak (lásd *Hymn*, in *Magyar Poems*. By Nora de VÁLLY and Dorothy M. STUART, London, 1911).

⁹ A kötethez függelékként olyan térkép csatlakozik, amely a költők születési helyeit tünteti fel a régi Magyarország egész területén, az elcsatolt területeket külön megjelölve.

eredeti kép fenséges hatásának az a Kirkconnellnél hiányzó mozgalmasság, amelyet a *felhozád* ige képes közvetíteni. Az ötödik versszakban az „*All our armies broken*” — ,minden seregünk széthullva’ — sor sem tudja a „*Vert hadunk csonthalmain*” nagyszabású romantikus képét felidézni. Az utolsó szakaszban azonban a „*Nyújts feléje védő kart/Tengerén kínjának*” fordítása „*Since a sea of grief engulfs,/Save the Magyar, Master!*” Az *engulf* ige (jelentése ,eláraszt, elönt’) a tenger kín metaforikus képét bővíti, ilyen módon ugyanolyan monumentális hatást teremt a fordító, mint ami elveszett az idézett 2. versszak elején. A védelmezően kiterjesztett kar régi magyar zsoldárokat idéző képe¹⁰ („*Nyújts feléje védő kart*”) nem marad el teljesen, az első versszakban sikeresen átmentette a fordító: „*Shield with Thy protecting hand*” — ,védelmező karoddal pajzsként védj’. A *shield* ,pajzs’ szó igei értelmű használata ,véd, védelmez’ jelentésben köznyelvi értékű, jelen összefüggésben mégis inkább a harcokat idézi, mint az eredeti versben szereplő Mindenható szelíd védelmét. Az utolsó versszakban „*Save the Magyar, Master!*” — ,mentsd meg a magyarokat, uram’ szerepel e sor helyén, a könyörgés célját pontosan megnevező felszólítás. Kölcseyvel szemben az utolsó versszak keretszakasz jellegét ilyen módon csak a négy záró sor őrzi Kirkconnellnél. Érezhető a fordítónak az a törekvése, hogy az első négy sorban — a *tenger kín* metafora érzékletességének növelésével és a felszólítás határozottságával — a versszakban kifejezett kérést az eredeti költeményhez képest nyomatékosítsa:

*Pity, then our people, Lord,
Shaken by disaster!
Since a sea of grief engulfs,
Save the Magyar, Master!
Fate, of old, has rent him sore:
May it bring now healing!
By-gone sins are all aton'd,
Even the future sealing.*

Az első sor *then* ,tehát’ szava segítené kifejezésre jutni azt a gondolatot, amelyet a magyar befogadó a reformkori eszmeiségből is ismer, hogy ez nem könyörgés, hanem jogos kérés: a magyar népnek meg kell kapnia sorsa jobbra fordulását, mert eleget szenvedett már.

Eszmei összhatásában azonban Kirkconnell fordítása nem teljesen ezt a szemléletet tükrözi — bizonyos mértékig századunk 20-as, 30-as éveinek a nézőpontját is engedi érvényesülni. A történeti áttekintésben elmaradt az önkéntes bünvállalás motívuma, mely pedig az utolsó versszakban megszólaló nemzeti méltóság fontos összetevője. „*Majd török-től rabigát vállainkra vettünk*” helyett ez áll: „*Soon the Turkish yoke was set/On our wounded shoulders*” — ,hamarosan a török igát tették sebzett vállainkra’.¹¹ A fordítást egészen másfajta kor hozta létre, mint a reformkor küszöbén a magyarság progresszív rétegét összefogó, nagy politikai, közéleti eszmék és célok kibontakozásakor született *Himnusz*t. Kirkconnell az utolsó sorban a magyar nép jövőndő sorsának enyhítéséért fohászlik, a Trianon utáni Magyarország iránt érzelmeket is tükröztetve — akaratlanul — ezzel a szerkesztéssel. Kölcsey a szánalomnál többet akar: hogy legyen vége a balsorsnak, és a nemzeti büszkeségnek újra öröme telhessen a magyar hazában. A költemény záró sorai

¹⁰ MÉSZÖLY Gedeon, *Kölcsey Hymnusa és a Hymnus Kölcseyje*. ÉrtNySzéptud, 1939. XXV, 10. 471.

¹¹ Nem hallgathatjuk el, hogy a fordításban van egyetlen értelmezési hiba is, az 5. versszak „*Hányszor támadt tenfiad/Szép hazám, kebledre/S lettél magzatod miatt/Magzatod hamvvedre!*” sorokban a *támad* szó egy másik jelentéséből, ,létrejön, születik’ indul ki a fordító, így az idézett rész angol megfelelője a következő lesz: „*Oft, O homeland, from thy breast / Rose thy sons to free thee . . . / Oft, alas, in stricken doom, / As their grave they'd see thee*” — ,gyakran, hazám, kebledről fiak támadtak felszabadítani téged, gyakran, jaj, balsorsban, sírjaikként láttak téged’. Tegyük hozzá: ha az értelmezés félrevezető is, a fordító finom érzékkel törekszik a sorok archaikus csengésének megőrzésére.

ezért felszabadítják a népet a büntudat súlya alól, a „*Megbűnhődte már ...*” határozottsága azt tudatosítja, hogy további szenvedés helyett tettekre van szükség. Nem véletlen, hogy a költemény legvégén a *jövendő* felé tekint a költő. Kirkconnellnél hiányzik nemcsak a múlt és a jövő éles szembeállítás „... a múltat s jövendőt”, amely pedig érzékelteti Kölcseynél a jelen pillanat választóvonal jellegét, történelmi sorsfordító jelentőségét, de a továbbcsengő utolsó szó sem a *jövendő* („future”).

Szembetűnő, ahogyan a fordító „utánozni” próbálja Kölcsey magyaros lejtésű sorait. Jónéhány sora magyarosan is ütemezhető (pl. „*Flourished through the / ages*”, „*Matthias and his / power*”, 4/2). Meglehet, hogy ezek a tiszta trocheusi sorok azonban túlságosan csiszoltaknak tűnnek a magyaros lejtést értékelni nem tudó angol olvasó számára. Az időmértékes verselés az angol nyelvben még kevésbé kvantitatív, mint a magyarban: a szóhangsúlyra épül. Rövid és hosszú szótagok helyett hangsúlyos és hangsúlytalan szótagok alkotják a verslábakat, így a verssor prozodiája és a nyelvi-logikai hangsúlyozás egybeesik. Ez nem kedvez a zenei összhatásnak, ezért a tiszta mértékek élenkítésére az angol verselésben változatos megoldások alakultak ki (szótagszámnövelés vagy elhagyás, helyettesítés, sorvégi csonka ütemek stb.). A trochaikus sorokban például a sorvégi verslábát kivéve bárhol előfordulhat jambus a szabály szerinti trocheus helyett. Kirkconnell fordítása megtartja a 7/6 szótagszámot, és a sorok tiszta trocheusokból állnak. A páratlan szótagszámú sorok végén létrejövő hangsúlyos szótag (csonka versláb) az egyetlen ritmusélenkítő megoldás. Az így létrejövő jambikus színezet a következő, páros szótagszámú sorban eltűnik, és a trocheusi lejtés — a két sor gondolati egysége miatt is — helyreáll. Az eredeti rím szerkezet (ababccdc) nem őrződik meg tisztán, versszakonként a 3. és 7. sorokban nem rímelő sorvégi szótagok vannak. A fordítás kínál azonban néhány, az eredetihez hasonló szép asszonáncot: *sires — fires, heling — sealing, treasure — pleasure, sleeping — weeping*.

Kölcsey szubjektív lírájának különböző irányait egyetlen élmény és lírai tartalom vezeti: az emberi hiányérzettel, a „lélekvesztő bánattal” folytatott belső küzdelem. „*Nékem, ah, csak Léthe áradása / Hoz segédet kínom lángjain*” — írja *Minden órám* c. versében (1813), az ifjúkori ábrándoktól való lemondó búcsúzás itt romantikusan végletes megoldásra talál. Az anakreoni dalokban jelzett út („*Miért törődöl szűk életeddel? / Napod ma mit nyújt / Köszönve tedd el / S hagyd a jövendőt*”, „*Éld a jelenét percét és óráját*” — *Bordal*, 1822) csak lírai szerep lehet, az anakreoni életvitel a költő emberi alkatával összeegyeztethetetlen. A magas eszményekben való elmerülés éppúgy csak időleges lehet a földi boldogságra vágyó költő számára („*S vonj korlátot álmaidból, / S alkoss ideáljaidból / Szebb világot alkonyán*” — *Tanács*, 1824). Milyen feloldás következhet a vágy és bánat kettősségére? *Vanitatum vanitas* c. versében mutatja fel a költő azt a magatartáseszményt, amely egyedül elfogadható megoldásként kínálkozik: csak a végletes érzelmektől megszabadult ember tudja autentikusan felmérni a világ rendjét és benne saját szerepét. Olyan verset választ tehát Kirkconnell Kölcsey szubjektív lírájának reprezentálására, amely filozófikus összegzés révén többirányú, érzelmileg is gazdag útkeresést sejtet.¹²

Az utolsó előtti versszakban megfogalmazott magatartáseszmény hitelét a megelőző azonosításlánc¹³ készíti elő, ezért a gondolatmenet művészi szerkezetének megőrzésére a fordító különös gonddal vigyáz. Az eredeti vers nyolcsoros strófáit 8/7, 8/7, 8/8, 7/7 tagolású periódusok alkotják, amelyek rímelése (ababccdd) szentencia-szerkezetnek felel meg. A versszakok gondolatmenete azonban ezt nem követi teljesen, a zárlatok első sora legtöbbször még a felsorláshoz tartozik, az utolsó sorban pedig a „mind csak hiábavaló” gondolat jegyében a kicsinyítő, értéktelenítő azonosítás jelenik meg. Mégis, a szótagszám és a rímelés miatt a zárlatoknak kitüntetett helye van: a versszakok utolsó két sora

¹² Ugyanez a két vers szerepel Kölcseytől Nora de Vályi és Dorothy M. Stuart antológiájában is, amely korábban jelent meg, de nem valószínű, hogy Kirkconnell felhasználta. Sem a versek értelmezésében, sem a művészi hatás eszközeiben nem tudunk felfedezni hasonlóságot.

¹³ ROHONYI Zoltán, *Kölcsey Ferenc életműve*. Kolozsvár, 1975, 113.

következtetésként cseng.

Kirkconnell fordítása nem őrzi meg maradéktalanul a versnek ezeket a sajátosságait. Az eredeti rímelés megmarad (a 2. versszak kivételével, ahol ababcdcd), de a verssorok egyformán 8 szótagosak. Ez a változtatás a szentencia-szerkezetet tovább bontja, a vers felsoroló jellegét erősíti. Kölcsey versében a strófazáró, igen gyakran magyarosan is ütemezhető sorok többnyire két-három szavasak (kivételes jelleggel négy, egyszer öt szóból állnak, de a logikai hangsúlyt hordozó szavak száma ilyenkor is csak kettő vagy három). Az eredeti szerkezetet leginkább az gyengíti, hogy a fordításban — az angol nyelv sajátosságából következően is — gyakran hat-hét szó alkotja ezeket a sorokat, amelyek így kevésbé keltik a csattanó szerkezeti illúzióját. Hasonlítsuk össze: „*S waterlói diadal: / Mind csak kakasviadal*” — „*Proud Waterloo's victorious shocks — / These are but jousts of barnyard cocks*”. A fordító elsődrendű feladatának a gondolati és képi hűséget tekinti, még akkor is, ha a ritmusszerkezet vagy a metaforai feszültség áldozatul esik. Talán a célnyelv eltérő szerkezete is okozza, hogy elsődlegesen a tartalmi hűségre törekedve a képalkotás tömörségét nem mindig sikerül átmenteni: „*Lepkeszárny fergetege*” — „*The air that insect pinions beat*”. A lényegre szorítkozó felsorolás feszessége ellen hat, hogy a 8. versszakban (valószínűleg a szótagszám kedvéért) megjelenik a lírai alany: „*Mere moonshine is our joy, I claim*”. Ugyanitt található egy kiegészítő értelmű mellékmondat is („*The world is but a candle-flame / And death the draught that blows it out*” — „a világ csak egy gyertyaláng és halál a fuvalat, mely kioltja”), amely megmagyarázza, amit Kölcsey — szüksézájú metaforája révén — érzékeltetni is tud: „*Gyertyaláng egész világunk / Egy fuwallat a halál*”.

Kirkconnell fordításában tehát a költemény zártabb szerkezetű strófái veszítenek a megfogalmazás és képalkotás tömörségéből, és szabadabb kapcsolatban követik egymást. Az írásjelektől és a vizuális strófatagolástól eltekintve a 2–7. versszakban egyetlen elkeseredett tagadássorozatot érzékelünk.

Ha a költemény művészi-érzelmi hatását abban keressük, hogy a tagadás mögül (a előtűnik a szenvedély, a fájdalom és elkeseredettség lírai állapota, akkor olyan mozzanatokra is kell figyelniük, amelyek a tagadás ellenére is a költő pozitív értékélését fejezik ki. Olyan részletekre gondolunk itt, mint a 4. versszak második része:

*A vég, melyet Socrat ére,
Catonak kihulló vére,
S Zrínyi Miklós szent pora
Egy bohóság láncsora.*

*The martyrdom of Socrates,
Stern Cato's earnest loyalites,
The sacred dust of Zrínyi great —
These are but wanton jests of fate.*

A fordításban csak egyetlen esetben marad el az ilyen értékelést kifejező jelző: „*Mátyás dicső csatázás*” helyett a sokkal tényszerűbb „*The fields by Matthias fought and won*” — „a Mátyás által vívott és elnyert földek” áll. Máshol egyébként a fordítás tartalmi és hangulati hűsége dominál, sőt helyenként az a törekvés jellemzi a fordítót, hogy — pontosan érzékelve a Kölcsey vers érzelmi feszültségét — gazdagítsa, hangulatilag tovább árnyalja a tagadás minden mozzanatát. Így lesz „*Sándor csillogó pályája*” helyett „*Great Alexander's meteor life*” — „Nagy Sándor meteor élete”, „*waterlói diadal*” helyett „*Proud Waterloo's victorious shocks*” — „büszke Waterloo győzelmes csapásai” vagy „*Egy sóhajtás lengése*” helyett „*Brief vibration of a sigh*” — „egy sóhajtás rövid remegése”, „*Pára minden pompa s fény*” helyett „*All glory is but a mist of death*” — „minden dicsőség csupán a halál ködje”.

A Kölcsey-fordítások erényét elsősorban abban a magyarsággal és Kölcsey költői alkataival való érzelmi, szemléleti azonosulásban látjuk, amely segítségével Kirkconnell a költeménynek fő sajátosságait felfedezte és tükröztetni tudta.

A klasszikus műveltségű tudós demokratikus eszményei és a winniepegi politikai-közéleti háttér találkozásából született az a szemlélet, amelyet a *European Heritage* című, az

európai nemzetek kulturális eredményeit bemutató kötetének előszavában fogalmaz meg: „A szász és a szláv, a norvég és a kelta mind bejegyezték már tehetségüket a civilizáció történetének krónikájába, de komoly együttműködés, akár az Óvilágban, akár az Újvilágban csak akkor válik emberileg is lehetségessé, ha megismerjük egymás értékeit.”¹⁴

A 20-as évek magyar bevándorlói Kanadában nagyrészt a Trianon után a szomszédos országokhoz csatolt területek menekültjei. A fordító részéről megnyilvánuló érzékenység Kölcsey hazafias témája iránt feltétlenül ezt a politikai földrengés utáni érzelmi légkört is tükrözi. Kirkconnell a magyar nyelvről és irodalomról írt tanulmányában is bizonyosságát adja, hogy egészen pontosan érzékeli a magyar költészet hazafias szellemének a lényegét.¹⁵ Erre a nemzeti biztonság motiválta angol költéssel való összevetése világít rá: Kirkconnell szerint az angol költészet tematikájának személyes és egyetemes jellegével szemben a történelme során nemzetiségében mindig veszélyeztetett magyart erős és öntudatos nemzeti szellem alakítja. Kölcseyt a magyar költészet fő vonalának tartott nemzeti, hazafias témájú líra kiemelkedő képviselői közé sorolja. Kirkconnell professzor a korszak szellemtörténeti felfogásához hasonlóan úgy vélte, hogy az irodalom a nemzeti jelleg igazi letéteményese, a nemzetnek nevezett kollektív személyiség kifejezője.¹⁶ A professzor magyar vonatkozású munkásságát bemutató kanadai Nandor Dreisziger értékelése szerint Kirkconnell „a magyar nemzeti lélek tolmácsolója volt a költészet terén, nemcsak a kanadaiak, hanem az egész angolszász világ számára is.”¹⁷ Így érthető meg fordítói közelítésmódja is: szerinte a fordítás akkor lesz értékes, ha képes az érzelmi tartalmat közvetíteni, ha a fordítót inspirálja az eredeti költemény érzelmi tartalma, és azt még erősíteni tudja a saját hasonló élményével.¹⁸

A magyar versfordítások nyomán Kirkconnell professzor szoros kapcsolatot alakított ki a magyar politikai és kulturális élet jelentős személyiségeivel. Gratuláló és köszönő leveleket, dedikált kiadványokat őrzött többek között Áprily Lajostól, Babits Mihálytól, Kosztolányi Dezsőtől, Radnóti Miklóstól.¹⁹ Személyes kapcsolatban állt gróf Bethlen Istvánnal, gróf Teleki Pállal, munkatársával Szentiványi Domokossal, Balogh Józseffel, az 1936-ban alapított angol nyelvű magyar folyóirat, a *Hungarian Quarterly* főszerkesztőjével és Radó Antallal, a magyar PEN Club elnökével. A Petőfi Társaság 1932-ben, a Kisfaludy Társaság 1936-ban nevezte ki tiszteletbeli tagjává, a magyar PEN Club kitüntetésben részesítette. 1938-ban a debreceni egyetem választotta díszdoktorává, előzőleg ugyanebben az évben hathetes látogatásra érkezett Magyarországra és a Debreceni Nyári Egyetem keretében is tartott előadásokat.²⁰

Kirkconnell professzor élete végéig kitartott a magyar költészet mellett, lefordította a *Buda halálát*,²¹ és elkészítette a magyar antológia bővített változatát (amely azonban a világháború okozta gazdasági nehézségek miatt nem jelent meg). A világháború és a háborút követő időszak forgószele azután gyakorlatilag mindenkit elsodort, akin keresztül Kirkconnell professzornak kapcsolata volt Magyarországgal: Teleki Pál öngyilkos lett, Radó Antalt és Balogh Józsefet a németek gyilkolták meg, Szentiványi Domokos és Bethlen István a háború utáni politikai helyzet áldozatai lettek. Kirkconnellt a sztálini politikát

¹⁴ KIRKCONNELL, *The European Heritage: A Synopsis Of European Cultural Achievement*. Toronto, 1930, V.

¹⁵ KIRKCONNELL, *Quintessence of Hungary*. Autumn 1938, The Hungarian Quarterly reprinted.

¹⁶ *I. m.* 1.

¹⁷ Nandor DREISZIGER, *Watson Kirkconnell: Translator of Hungarian Poetry and a Friend of Hungarian Canadians*. Canadian-American Review of Hungarian Studies, Vol. IV, No 2 (Fall, 1977), 138.

¹⁸ *A Slice of Canada*, 71.

¹⁹ Csak érdekességként jegyezzük meg, hogy a magyar antológiának a Debreceni Egyetemi Könyvtárban található egyik példánya a szerző Babits Mihálynak szóló kézírásos dedikációját őrzi.

²⁰ *A Canadian...*, 5–6.

²¹ *The Death of Buda*. Cleveland, 1936.

bíráló írásai miatt Európa keleti részén kommunistaellenesnek bélyegezték, elismerést, támogatást csak emigráns magyar szervezetektől kapott (a Winnipegi Magyar Irodalmi Társaságtól és a torontói Helikon Társaságtól). A New York-i Magyar Szabadságharcosok Szervezetétől olyan neves személyiségekkel vette át a Szabadság Aranyérmét, mint De Gaulle, Strauss miniszter, Raab kancellár és Nixon. 1967-ben elnyerte az Amerikai Magyar Alapítvány George Washington emlékérmét.²² A magyar költészet elismertetéséért végzett munkája eközben nemigen kapott Magyarországon publicitást. Könyvtárában megtalálható a *Hét évszázad magyar versei* és Pintér Jenő 1963-as háromkötetes *Irodalomtörténete*. Lefordította Arany Toldiját, és kiegészítette a magyar antológiát az 1933 után megjelent költőkkel. 1973-ban készült el a *Hungarian Helicon*, a magyar költészet 1180 gépelt oldalas antológiája,²³ amely azonban csak szerzője halála után jelenhetett meg társadalmi összefogás eredményeként, a Calgaryban működő Széchenyi Társaság kiadásában 1986-ban. A *Hungarian Helicon* négy újabb Kölcsey-fordítást is tartalmaz: *Zrínyi's Song (Zrínyi dala)*, *Huszt, Szondi, Kölcsey* és *On an Autograph Page (Emléklapra)*.

²² DREISZIGER, 138.

²³ A *Canadian*..., 11.